

Sorgulama Zamanı Düşünce Topluluğu

Elam, Kas ve Türk Kültürü Arasındaki Paralellikler ve Türk Kültürünün Eskiliği (2)

Yazar: Hasan Gülmühammet

Buraya alınan ortak kelimeler çok az bir değişikliğe uğrayan ve her iki dilde aşağı yukarı biçim ve anlam itibariyle aynı olan kelimelerdir. Bu kelimelerin saptanması kolaydır. Ancak seslerin değişmesiyle bir takım kelimeler biçim benzerliğini kaybederler ve bunların aynı anlama gelen aynı kelimeler olduğunu tespit etmek gerekir. Dilcilikte ise önemli olan bu ses değişimi kuralını ortaya çıkarmaktır. Bu dil kaideleri ortaya çıkarıldıktan sonra karşılaştırılan iki dilin yakınlığından ve akrabalığından söz etmek mümkündür. Aksi halde ortak kelimelerin etkileşim yoluyla birbirinden alındığı ve bu iki dilin akrabalık bağının bulunmadığı da sözkonusu olabilir. Elam dili ve Türkçe ile olan akrabalığı konusunda şu ana kadar bir ses değişimi kuralını ortaya çıkarmış bulunmaktayız. Bu da Elamca'da kelime başındaki "p" sesinin Türkçe'deki düşmesidir (65).

1. Pinikir:

Bu kelime "pini" ve "kir" kelimelerinden oluşmuş bir kelimedir ve Elamlıların ana tanrıçasıdır. Anlamı ise yine ana tanrıçadır. Pini kelimesi ini, ana demektir. Kir ise rotasizm (r-z) ses değişimine göre Türkçe'deki kız kelimesidir. Mesela Çuvaşça'da kız kelimesine kır, khır denmektedir (66). Bilindiği üzere Ön Türkçe'den Proto Çuvaş ve Ana Türkçe kolları vücuda gelmiştir. Proto Çuvaş dilinde "r" sesi Ana Türkçe'de "z" sesiyle karşılır (67). Moğolca ile Türkçe arasında da aynı kuralın mevcut olduğu görülmektedir. Moğolca'da bir takım kelimelerdeki "r" harfi Türkçe'de "z" harfiyle karşılanmıştır (68). Bu ses değişimi Sümerce-Türkçe arasında da görülmektedir (69). Burada "pini" kelimesinin Türkçe'deki ini, ine, ana kelimesine denk olması ve "p" harfinin düşmesiyle Türkçe'deki şekliyle aynı olduğu kolayca görülmektedir. Pinikir adı bugün bile Azerbaycan'da kullanılan "Nenekız" adıyla yakın bir benzerlik göstermektedir. Tatar ve Başkurt Türkçelerinde Ana sözü ene, ine şekillerinde ifade edilmektedir (70). Yenisey ırmağının asıl biçimi ise Enesey'dir (71).

2. Pel:

Elamca'da yıl anlamı veren bu sözcük (72) Türkçe'nin yıl, il kelimesinin eski versiyonudur. Başındaki "p" harfinin düşmesiyle aradaki aynılık ortaya çıkmaktadır.

3. Pir:

Bu kelime Elam dilinde ise okumak, şarkı söylemek demektir (73). Türkçe'de yırlamak, ırlamak ve bazı Türk lehçelerinde şır-, çır- (74) formları da aynı kelimenin değişik şekilleridir.

4. Par

Elam dilinde bu sözcük ermek erişmek, varmak anlamına gelmektedir (75). Başındaki "p" harfi düşerse Türkçe'de ermek, erişmek kelimeleri ile biçim ve anlam açısından yakın bir benzerlik arz etmektedir.

Bunların dışında ayrıca bir takım ortak gramer özelliğinden de bahsetmek mümkündür:

1. Yukarıda da zikredildiği gibi geçmiş zaman Türkçe'de "-ti", Elamca'da ise "-ta" ekiyle yapılır (76).
2. Genetif hali eki her iki dilde benzer eklerle yapılmaktadır. Bu ek Elamca'da "-na" ve Türkçe'de "-in" ekidir.
3. Yönelik hali Elamca'da "-ki, -ka", Türkçe'de ise "-ka, -ke" ekiyle ifade edilmektedir.
4. Tıpkı Türk dilinde olduğu gibi yalın hal Elamca'da da hiçbir ek almadan yapılmakta idi (77).
5. Elam dilinde İsim fiilimsi yapan "-an" veya "-n" eki "talun" (yazan), hali-n (emek vermek) örneklerinde görüldüğü gibi (78) Türkçe'deki "-an, -en" ekinin aynısıdır.

Bunların dışında bir takım başka kültürel benzerlikler üzerinde de durabiliriz. Elamlılara ait bir

takım hesap tabletlerinde hayvanlarının sayıları tutulmuştur. Bu tabletlerde göze çarpan özellik atın çok sayıda olmasıdır. Elamlıların tıpkı Türkler gibi çok sayıda at sürüleri vardı ve en önemli hayvanlarının at olduğu görülmektedir (79). Arkeolojik kazılarda bulunan ve M. Ö. 2500 civarlarına tarihlenen sedeften yapılmış at heykeli Prejevalski atının ilk örneği sayılmaktadır (80). Bu at kısa ve kalın bacaklı ve iri yapılıdır. Prejevalski atı Moğol atı olarak ün kazanmış ve Türkler arasında geniş kullanılan at olmuştur. Pazırık kurganlarında Orta Asya'nın bu yerli at cinsine ait bol miktarda kemik bulunmuştur (81). Sumer metinlerinde geçen "anşu-kur-re" terimi ise "doğu eşiği" demektir (82). Sumerlerin doğusunda Elam topraklarının olduğu bilinmektedir. Ayrıca betimlenen tasvirlerdeki hayvanın daha çok atı andırdığı görülmektedir. Dolayısıyla Çinlilerin Hunlardan at aldıkları gibi, Sumerler de Elamlılardan at almaktaydılar.

Elamlılarda hükümet üçlü bir düzen ile idare edilmekteydi. 1. Hükümdar, 2. veliaht olarak kardeşi ve 3. başkent Susa'nın valisi olarak hükümdarın büyük oğlu. Hükümdar öldükten sonra yerine oğlu değil kardeşi geçirdi. Ölen hükümdarın büyük oğlu ise terfi ederek amcanın veliahtı olurdu. İkinci oğul ise Susa valiliğine atanırdı. Amca öldükten sonra yerine veliahtı olan yeğeni geçirdi ve küçük yeğen de ağabeyine veliaht olurdu. Bu halka ve devir Elamlıların hakimiyet sistemidir (83).

Elamlıların taht veraset kuralını ilk kez ortaya çıkaran Cameron bu düzene şaşırtmıştır. O, "bu sistem ile alt sıralarda bulunan bir prens hükümdarlık rütbesine kadar yükselebilir" demektedir (84). Yani Osmanlıda olduğu gibi ekberiyet esası uygulanmaktaydı. Ancak kut'un bütün aile üyelerinde tecelli ettiğine göre bu ekber veliaht, hükümdarın kut sahibi olan kardeşi olabilirdi. Bu geleneğin Hunlarda (85), Gök Türklerde (86), Selçuklularda (87) ve Osmanlılarda (88) uygulandığı tespit edilmiştir. Fakat taht çekişmeleri, erkek kardeş ve erkek evladın olmayışı veya erken ölümleri bu sistemin her zaman düzgün işlememesine neden olmuştur.

Genellikle çoğu Batı bilim adamı bozkırların stilize edilmiş sanatı hayvan üslubu dediğimiz hayvanların ve efsanevi yaratıkların savaşları ve özellikle geyiklere saldırmaları motiflerini İrani kavimler olarak kabul ettikleri İskitlere mal etmektedirler. Oysa hayvan savaşlarının işlendiği Luristan (89) bronzları denilen madenî sanat eserlerinin Avrupa müzelerinde bulunuşundan ve deşifre edilişlerinden sonra bu sanat üslubunun doğuş yerinin bozkırlar değil Kas toprakları olduğu ortaya çıktı. Bu eserler arasında çok ince bir biçimde hayvan savaşları motifleri işlenmiştir. Bu eserlerin M. Ö. 1200-1000 yılları arasında yapıldığı tahmin edilmektedir (90). Bu üslubun burada ortaya çıkıp geliştiği, daha sonra Hazar ve Karadeniz'in kuzey bozkırlarında yaşayan halklar tarafından benimsenerek bazı bölgesel özellikler katıldığı ve stilize edildiği düşünülmektedir. Elamlılardan musiki alanında bir takım eserler ve tabletler bulunmuştur. M. Ö. 2. binyılın ilk yarısına tarihlenmiş bu tabletlerin birinde sazı göğsüne basarak çalan çalgıcılar görülmektedir. Bu tip saz çalma bölgemizde Azerbaycanlılar arasında bugün bile yaşamaktadır. Azerbaycanlı çalgıcılar tarlarını göğüslerine basarak çalarlar.

Her iki kültürde kadın yüksek statüye sahiptir. Elam dünyası bu açıdan eski kültürler arasında eşsiz bir konuma sahiptir ve Elam dininin en önemli iki özelliğinden biri olarak görülmektedir (91). Ziraat kültürüne mensup olduğu, ana tanrıça inancının iyice yerleştiği Elam kültüründe kadınların yüksek haklara sahip olduğu (92), kadın hükümdarın bulunduğu ve hükümdar eşlerinin Elam tarihinde yerlerini aldığı görülmektedir (93). Hatta bazı Elam sülaleleri, meşruluklarını sülalenin kurucusunun annesi ve kızkardeşine mensubiyette aramışlardı (94). Benzer durumu Türk kültürü için de söylemek mümkündür. Hunlarda "yinçü" (95) ve Gök Türklerde "hatun"un (96) varlığına dikkat çekilmektedir. Hatunların memleket işlerinde önemli yere sahip olduğu, hükümdar ve veliahtın başkentte olmadığı zamanlarda ülkeyi idare ettikleri (Karahanlılardan bu yana terkenler) bilinmektedir (97).

Sonuç

Mezopotamya, Elam ve batı İran kültürlerinin arkeologlar tarafından ortaya çıkarılmasıyla Meşhur Sümerolog Benno Landsberger bu ifadeleri kullanmıştır:

"Antik dünya gittikçe açılan bir vuzuhla önümüze seriliyor. Cihan tarihinin başı 2500 yıl kadar daha uzamıştır" (98).

Bu uzamış tarihin başında yer alan Mezopotamya ve batı İran kültürleri günümüze kadar ciddi

araştırmalara tabi tutulmuşlardır. Bizim araştırmamız açısından önemli olan bunların Türklükle olan alakalarının araştırılması ve Türk kültürünün eskiliğinin ortaya çıkarılmasıdır. Ancak bu konudaki çalışmaların hepsi dilcilik açısından değerlendirilmiş ve kelimelerin arkasındaki derin mefhumlar, düşünceler ve onların mahiyetine değinilmemiştir. Elam konusu Sümerlere göre daha da az araştırılmıştır. Bunun nedeni çiviyazıları uzmanlarına göre Elam dilinin çok zor okunabilmesi ve sanki deşifre edilmesinin karşısında dayanmasıdır.

Elam-Türk akrabalığı konusunda ilk adımları Andreas David Mordtman atmıştır. O, Susa çivi yazılı tabletlerde bir takım Türkçe kelimelerin varlığını saptamıştır (99). Fritz Hommel ise Sümerce ile Türkçe arasında 70 ortak sözcüğün varlığını saptamıştır (100). Sümerce ile Türkçe paralelliklerini tespit için adım atanlardan Mebrure Tosun (101), Olcas Süleymanov (102), Muazzez İlmiye Çığ (103), Altai Amanjolov (104) Polat Kaya (105), Begmyrat Gerey (106) ve bugüne kadar en önemli araştırmayı yapan Osman Nedim Tuna olmuştur. Tuna kitabının dışında bu konuda başka bir yazıda bu konuya değinmiştir (107). Muazzez İlmiye Çığ dil karşılaştırması dışında Sümer-Türk efsanelerini de karşılaştırmıştır (108). Benno Landsberger (109) ve Kemal Balkan (110) ise Gut (Kut) kavmi dili ile Türkçe arasında yakın bir benzerliğin olduğunu saptamışlardı. Bu iki bilim adamının araştırmaları özel isimler karşılaştırmasına dayanmaktadır. Yukarıda anılan Mordtman ve Hamit Zübeyr Koşay ise Elam dilindeki Türkçe kelimelerin saptanmasında büyük uğraşlar vermişler ve bir takım ortak kelimelerin her iki kültürde var olduğunu ortaya koymuşlardır (111). Şüphesiz aynı şeyi dillerinden çok az yadigarlar bırakan Kaslar ve Lulubiler için de söylemek mümkündür. Çünkü bu kavimlerin dili bir takım bilim insanına göre Elam dilinin yakın akrabası idi (112). Barton ise Elam medeniyetinin Türkmenisten'da olan ve M. Ö. 4. bin yılın başlarına tarihlenen Anav medeniyetinden neşet ettiğini ileri sürmektedir (113).

Bu kadar paralellikten ve hatta aynilikten sonra bölgedeki eski Türk kültürünün bir takım temel unsurlarının varlığını görmemek mümkün değildir. İster bu halklar Türklerin eski ataları olsun, ister Türklerin eski atalarıyla komşu olup bu etkileri onlardan alsınlar veya versinler. Türk kültürü ve dili çok eski zamanlardan beri bölgede var olmuş ve varlığını günümüze kadar sürdürmüştür. Bu konuda Elam kültürü değişik bir yere sahiptir. Sümerce'deki Türkçe kelimelerin direkt veya aracı bir kültür vesilesiyle alınıp verildiği ileri sürülse de (114) Elam kültüründeki daha yakın paralellikler ve bir takım özgün Türk kültür unsurunun varlığı diğer bölge kavimlerine göre daha yakın bir ilişkinin mevcudiyetini göstermektedir. Hatta bu konuda Elamlıları oluşturan bölge boylarının bir kısmının eski Türkler olabileceği de güçlü ihtimaller dahilindedir. Dolayısıyla bir takım bilim adamlarına göre Türk dili ve kültürü artık İç Asya'daki Hunlarla değil daha eski olan Ön Asya'daki Türk kültürüyle başlanmalıdır. Bazı bilim adamları eski çiviyazılı metinlerdeki Türkçe unsurlara dayanarak Türklerin ana yurdunun Orta Asya değil Ön Asya olduğunu ileri sürmüşlerdir (115).

Değinilmesi gereken önemli bir nokta Elam dilinin evrelere ayırıp Türk dilinin değişik her hangi bir evresiyle karşılaştırılmamasıdır. Bu Elam ve Türk dillerinin evrelere ayrılmaması demek değildir. Elam dili proto Elamca, Eski Elamca, Orta Elamca ve Akamenit dönemi Elamcası olarak dört devreye ayrılmıştır; buradaki karşılaştırılan örnekler ise ilk üç devreden toplanan ve yukarıda da işaret edildiği gibi daha çok gözle görülen benzerliklerdir. Ancak her dönemin gramer özellikleri ve ses değişimleri göz önünde tutulup sistematik araştırmaların ve karşılaştırmaların yapılması daha fazla benzerlik ve hatta aynilikleri ortaya çıkaracaktır.

Kaynakça:

65. Poppe, Altay Dillerinin Karşılaştırmalı Grameri, Töz Ltd Şti Yayınları, İstanbul 1994, s. 19
66. Paasonen, Çuvaş Sözlüğü, İbrahim Horoz Basımevi, İstanbul 1950, s. 39
67. Poppe, age, s. 16
68. Caferoğlu, Türk Dili Tarihi, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 1970, C. 1, s. 22
69. Tuna, Sümer ve Türk Dillerinin Tarihi İlgisi ve Türk Dilinin Yaşı Meselesi, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1997, s. 16
70. Karşılaştırmalı Türk lehçeleri Sözlüğü, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1991, s. 20-21

71. İnan, Makaleler ve İncelemeler, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1998, C. 1, s. 35
72. Reiner, agy, s. 86
73. Paper, age, s. 38
74. Ögel, Türk Kültür Tarihine Giriş, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1991, C.9, s. 486
75. Koşay, age, s. 6
76. Reiner, agy, s. 83
77. Koşay, age, s. 4
78. Reiner, agy, s. 83
79. Englund, agy, s. 112
80. Ghrishman, İran az Ağaz ta Eslam, Cami Yayınları, Tehran 2006, s. 26
81. Ögel, İslamiyet'ten Önce Türk Kültür Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1991, s. 65
82. Diakonov, age, s. 467, 108. not
83. Hinz, The Lost World of Elam, Entesharat-e Elmî ve Farhangi Yayınları, Tehran 1992, s. 103-107
84. Cameron , age, s. 18,49
85. Onat, Han Hanedanlığı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2004, s. 1-99
86. Togan, Eski Tang Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2006, s. 94
87. Kafesoğlu, Selçuklu Tarihi, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1992, s. 12
88. Togan, age, s. 94
89. İran'ın batısında bie eyalet. Eski Kasların yaşadığı topraklar
90. Frye, Miras-e Bastani-ye İran, Entesharat-e Elmî ve Farhangi Yayınları, Tehran 2006, s. 101-103
91. Hinz, age, s. 47
92. Hinz, age, s. 127-128
93. Lahici ve Kâr, age, s. 201-227
94. Hinz, age, s. 109-111
95. Onat, age, s. 5
96. Orkun, age, s. 44,50,110,182,....
97. Sevinç, Eski Türklerde Kadın ve Aile, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları, İstanbul 1987, s. 30-43
98. Küyel, agy, s. 1035
99. Mordtmann, age, s. 1-84
100. Kınal, age, s. 182
101. Tosun, "Sümer Dili İle Türk Dili Arasında Karşılaştırma", Atatürk Konferansları 4, Ankara 1973, s. 147-168
102. Süleymanov, Az-ya, "Sumerian-Turkic Lexical Convergences", www.geocities.com
103. Çığ, "Sümer Dili ile Türk Dili Karşılaştırması", www.muazzezciğ.blogcu.com
104. Amanjolov, History of Ancient Turkic Script, Mektep Yayınları, Almaty 2003, s. 277-284
105. Kaya, Sumerian-Turkish Comparison List (With 200 Concept Group English word); www.storm.ca/sumer-turk; Kaya, "Sumerian-Turkish Kinship", www.groups.yahoo.com/group/Polat_Kaya
106. Gerey, Beş Bin Yıllık Sümer-Türkmen Bağları, IQ Kültür Sanat Yayınları, İstanbul 2004,
107. Tuna, "Sümerce-Eski Türkçe", Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi, sayı 139, s. 41-47
108. Çığ, Türk Efsanelerinde Sümer Efsanelerinden İzler, Türk Dünyası Tarih Dergisi, Sayı 192, 2002, s. 32-37
109. Landsberger, "Ön Asya Kadim Tarihinin Esas Meseleleri", Türk Tarih Kurumu Bildirileri, İstanbul 1937, s. 345-356
110. Balkan, age, s. 1-64
111. Koşay, age, s. 1-7
112. Diakonov, age, s. 100-101
113. Koppers, "İlk Türklük ve İlk İndo-Germenlik", Türkler, Yeni Türkiye Yayınları, 2002, C. 1, s.

318

114. Türkdoğan, Türk Tarihinin Sosyolojisi, IQ Kültür Sanat Yayınları, İstanbul 2003, s. 17

115. Yusifov, "Proto-Türklerin İlk Vatanının Ön Asya'da Olması Barede", Türk Tarih Kurumu Bildirileri, Ankara 1983, s. 346

<http://www.sorgulamazamani.com/> adresinden 17.03.2018 16:29 tarihinde indirilmiştir